SATRANÇTA BAŞARI VE YETENEK

. Yetenek tüm spor dallarında başarı için son derece önemlidir. Satranç başarısında da yeteneğin payı yüksektir. Ancak unutmamak gerekir ki sadece yetenek ile başarı sağlamak olanaksızdır.

Başarı için yeteneğin dışında olması gereken bazı unsurlar vardır. Satranç oyununun çocuk eğitimindeki olumlu etkileri, sosyal hayatın paylaşılmasına katkıları, çevre ile iletişim kurmanın bir aracı olması, sorun çözme becerisi kazandırması, zamanı kullanma yetisini artırması ve entelektüel bir uğraş olması nedeniyle bu sporu tercih eden tüm çocukları başarılı kabul etmek gerekir.

Başarıyı sadece sayılarla ifade etme alışkanlığı, insanoğlunun kendini yanlış koşullandırmasının bir sonucudur. Oysa yararlı her uğraş bir başarı nedenidir. Bu nedenle satranç oynayan her çocuğu başarılı olarak kabul etmek mümkündür.

Her şeye rağmen bu spora başlayan çocuklar bir süre sonra en iyiler arasında yer almak isterler. Zirveye uzanma arzusu pek çok insan için karşı konulmaz dürtüdür. Ama zirvede herkes için yer yoktur.

O halde satrançta başarı için gerekli unsurlar nelerdir:

Satrançta başarı denilince olması gereken bazı unsurlar vardır**. Satranç oyununda başarı için bilgi, yetenek ve yatkınlık gereklidir.** Başarı merdivenine bilgi ile çıkılır. Yetenek ile ilerlenir. Yukarılara çıkıldıkça yatkınlığın önemi belirir. Zirvede ise sadece yatkınlara yer vardır.

Bilgi

Sevgi

Çalışmak (Hafızanın geliştirilmesi)

Yarışmalara hazırlanmak
(Zihinsel ve fiziksel hazırlanmak)

Satranç Yeteneği

Önsezi

Kombinezonları görme becerisi

Varyant analizi

Öğretmenlerinin başarı için aramaları gereken asıl unsur yetenek ve yatkınlıktır. Başlangıçta bilgi ile alınan mesafenin fazlalığı öğretmenleri yanıltabilir. Bilgi sonradan kazanılan bir değerdir. Buna karşılık yetenek ve yatkınlık kısmen artırılsa bile büyük ölçüde doğuştan sahip olunan bir özelliktir. Satranç öğretmenlerinin öğrenci seçimlerinde bu özellikleri göz önünde bulundurmaları gereklidir. Satranca olan yetenek ve yatkınlık hemen anlaşılmaz. Öğretmenlerin ancak uygun bir süre içinde sporcuları hakkında yetenek ve yatkınlıkları ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapma olanağı vardır.

1-BİLGİ

Satranç ile ilgili her türlü bilgi değerlidir. Ama satrançta başarı için satranç teorisi olarak adlandırdığımız açılış, oyun ortası ve oyun sonu bilgisi önemlidir. Bu bilgiye ulaşmak için :

A-Sevmek: Sevgi her türlü başarının ilk adımıdır. Başarının kapılarını açan anahtardır. Sevgisiz başarı nadir olup, kalıcılığı yoktur. Sürdürülebilir bir başarı için sevgi şarttır.

Sevgiye uzanan yol, tanıma ile başlar, ilgi ile devam eder. Bu nedenle, çocuğun satranç ile tanışması ve satranca olan ilgisinin sağlanması, çocuğun satrancı sevmesinde belirleyici rol oynar.

Bir satranç öğretmeni oyuncusunun başarılı olmasını istiyorsa yapacağı ilk iş çocuğa satrancı sevdirmek olmalıdır. Bu nedenle önce kendisi satrancı sevmelidir. Sevilmeyen bir dersin sevdirilmesi kolay değildir. Satrancı seven bir çocuk daha çok çalışır, daha çok turnuvalara katılır, yetenekleri daha çabuk ortaya çıkar. Satrancı sevdirmenin özel bir formülü yoktur, fakat yapılması gerekenler ve uyulması gereken bazı prensipler vardır. Satranç öğretmeni, satranç eğitimine ciddiyetle yaklaşmalı, bunun zor ve sorumluluk isteyen bir görev olduğunu unutmamalıdır.

B-Çalışmak: Yüzyıllardan beri satranç oyunlarının kayıt altına alınabilme özelliği satranç teorisini oluşturmuştur. Oynanan oyunların daha sonra yapılan analizleri sonucu yanlışlardan arınıp, en doğruya ulaşma arzusu satranca bilimsel nitelik kazandırmıştır.

Bir satranç oyuncusunun geçmişte oynanmış tüm oyunları bilme olanağı yoktur. Ama başarı arayan oyuncu, satranç teorisinin temel bilgilerini bilmek zorundadır. Satranç teorisi oyuncuya sağlam bir stratejik kurgu oluşturmasını sağlar. Açılış tuzaklarından korur. Zaman kazandırır. Kazanç planlarını gösterir. Oyun sonu tekniğini öğretir.

Çalışmak ile satranç teorisinin hafızamıza yerleşmesi amaçlanır. Satranç çalışmaları sonucu belleğimize aktarılan açılış , oyun ortası ve oyun sonu ile bilgiler ne ölçüde fazla ise ve biz bunlardan azami ölçüde yararlanabiliyorsak güçlü bir hafızadan söz edebiliriz. Bir satranç oyuncusunun başarısı için hafıza son derece önemlidir. Bakınız SATRANÇTA HAFIZA

C-Yarışmalara hazırlanmak : Satrançta başarının diğer bir şartı da turnuvalarda oynamaktır. Yarışmalar bilginin kullanılabilirliğinin ölçüldüğü alanlardır. Pek çok oyuncu bilgisini tahtaya yansıtamamaktadır. Yarışmalara katılmak, bilginin kullanılabilirliğini artırır. Turnuvalara katılan oyuncunun oyun tecrübesi artar. Oyun disiplini gelişir. Kural bilgisi pekişir. Oyun pratiği ilerler. Tüm bunlar bilginin işlevini artırarak tahtaya daha kolay aktarılmasını sağlar.

Yarışmalara katılmak kadar yarışmalara hazırlanmak önemlidir. Başarı için yarışmalara sadece zihinsel olarak değil aynı zamanda fiziksel olarak ta hazırlanmak gerekir. Satranç oyuncusu için dayanıklılık son derece önemelidir. İstenen düzeyde dayanıklı olmayan sporcularda oyunun ilerleyen bölümünde veya yarışmanın ilerleyen maçlarında yorgunluk belirtileri gözlenir. Fiziksel kapasitede azalma gözlenir. Fiziksel kapasitedeki azalma bir süre sonra zihinsel ve psikolojik performansın düşmesine neden olur. Fiziksel açıdan güçlü olan oyuncunun özgüveni artar, turnuva sırasında kendini daha iyi hisseder.

Özellikle maçlara hazırlanmak, maçlardan sonra oynanan bir oyunun analizlerini yapmak önemlidir. Kişinin kendi oyunlarını analiz etmek diğer oyunları analiz etmekten daha yararlıdır. Çünkü bu analizlerin kalıcılığı fazladır.

Not: Yarışmalara hazırlanmak daha sonra yayınlanacak olan ÖZEL ANTRENMAN konusunda daha geniş anlatılacaktır.

2-YETENEK

Yetenek nedir?

Sportif bağlamda yetenek kavramı , belli bir alanda normalin üzerinde özelliklere sahip kişi olarak değerlendirilir.

Satranç başarısında diğer bir unsur da yetenektir. Yetenek tek başına fazla bir şey ifade etmez. Emile ZOLA'nın deyişiyle 'Yetenek yoksa sanatçı olunmaz, ama çalışmadıkça yetenek de işe yaramaz.' Satrançta da yetenek önemlidir. Ancak çalışmadıkça sadece yetenekle başarı elde etmek olanaksızdır. Yetenek öncekilerden farklı olarak elde edilen değil, sahip olunan bir özelliktir.

Tüm spor dallarında olduğu gibi satrançta yeteneğin yeri ve önemi tartışılır. (*)Yapılan bir araştırmada satranç oyuncularına yeteneğin yeri var mıdır? diye sorulmuş, oyuncuların %83'ü Evet vardır şeklinde cevap vermişlerdir. Herkesin büyük usta olabileceğine veya ilk ona girebileceğine inanmak; ile ilgili sorusuna % 32.7 Evet, % 51.63 Hayır diye cevaplamışlardır.

Diğer bir soruda ise satrançta yeteneği oluşturan özelliğin hangileri olduğu sorulmuş. Denekler yetenek alanları olarak yüksek motivasyona sahip olmak, konsantre olabilmek ve güçlü hafızaya sahip olmak diye belirtmişlerdir.

Satranca yetenekli çocuklar:

Satranca yetenekli çocukların özellikleri;

- **Derslere karşı hazır bulunuşluk düzeyi yüksektir.**

Öğrencinin derse girerken sahip olduğu duygu ve düşüncelerdir. Yetenekli çocuklar satranç dersini severler. Derslere karşı ilgisi fazladır. Bu ilgi ders içinde de devam eder.

- **Anlatılanları daha kolay ve daha hızlı anlarlar.**
- **Sorulara daha hızlı ve doğru cevap verirler.**
- **Edindiği bilgileri genelleştirebilirler.**

Örnek: Başlangıç düzeyinde kale ile bir kenarda matı öğrenen çocuk diğer kenarlarda da mat yapmasını bilir. Daha ileri düzeyde, beyaz fil ve at matını öğrenen çocuk siyah fil ve at ile mat yapmasını bilir.

- **Öğrenme hızları gittikçe yükselir.**

Örnek: Öğretmen bir konuyu anlattıktan sonra verdiği örnekler yetenekli çocuklar tarafından kolay anlaşılır.

- **Stres altında bile doğru ve hızlı düşünebilme özelliğine sahiptirler.**

Yetenekli sporcular gerilim altında bile doğru hamleleri bulup oynayabilirler.

- **Başarısızlıklar onun için motivasyon unsuru olur.**

Başarısız olduğu anlarda bahane bulma, vazgeçme düşüncesi yerine eksikliğini giderip başarılı olma arzusu egemendir.

- **Yaratıcı özelliklere sahiptir.**

Satrancı yeni öğrenen bir çocuğun yaratıcı olması düşünülemez. Çocuğun oyun bilgisi arttıkça bu konuda yeteneği varsa yaratıcı hamleler yapması beklenebilir. Yaratıcılık farklı düşünmeyi gerektirir. Bu yeteneği ortaya çıkarmak öğretmene düşer.

Örnek : Veziri piyon tarafından istenen bir oyuncu vezirini kaçmak yerine en iyi bir hamleyi bulma arayışı içinde olmalıdır. Bu hamlenin ne olduğu konuma göre değişir. Muhtemelen veziri kaçmak en iyi hamle olabilir. Burada öğretmenlere düşen görev bu tür konumlarda bile veziri kaçma şartlandırması yerine en iyi hamleyi arama alışkanlığını kazandırmak olmalıdır.

Bu özellikler tüm spor dallarındaki yetenekli sporcularda gözlenen ortak özelliklerdir. Ancak satranç sporunda bu özelliklere ilave olarak satranç yeteneği üç alanda daha belirgin olarak kendini gösterir.

A-Sezgi :

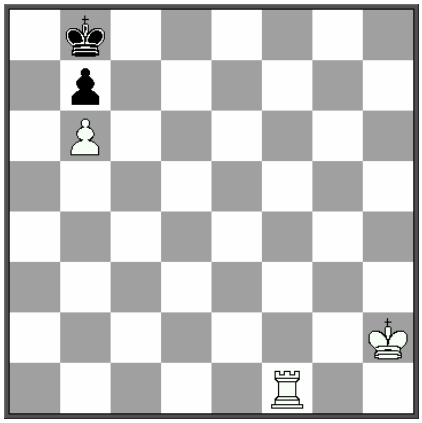
Somut verilerle doğruluğu ortaya konulamayan ama yapılırsa olumlu sonuçlar vereceği inanılan bir duygudur. Yetenekli insanların başarısında bu duygunun varlığı ve sonuçlarının kesinliği etkilidir. Bakınız SATRANÇTA SEZGİ

B-Kombinezonları görme becerisi:

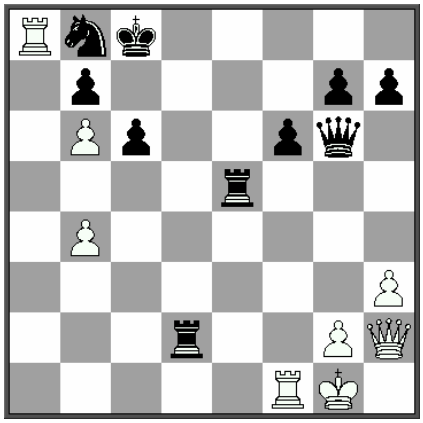
Kombinezon konumları değişik motiflerin birbirine eklenmesi ile oluşan daha karmaşık yapılardır. Usta oyuncular bu karmaşık yapı ardındaki basit yapıları görebilirler. İyi bir oyuncu düşüncesi ve sezgisiyle bu kombinezonu görüp buna göre oynamalıdır.

Oyunun belli bir anında taraflardan biri için kazanç konumu oluşabilir. Kazanca giden yol bir kombinezonla da başlayabilir. Satranç oyuncularına burada bir kombinezon var dediğimiz zaman pek çok oyuncu bu kombinezonu görüp, oynayabiliyor. Oyun içinde böyle bir durum olamayacağı için önemli olan dışardan hiçbir uyarı olmadan, konumda kombinezon olduğunu görüp oynamaktır.

Kombinezonları görme becerisisin ardında oyuncunun hafızasındaki motif ile tahtadaki konum arasında bağ kurabilmesine bağlıdır. Satranç yeteneğin en önemli özelliği bu bağı kurabilmek ve tahtadaki konumu zihindeki konuma haline getirebilmektir.

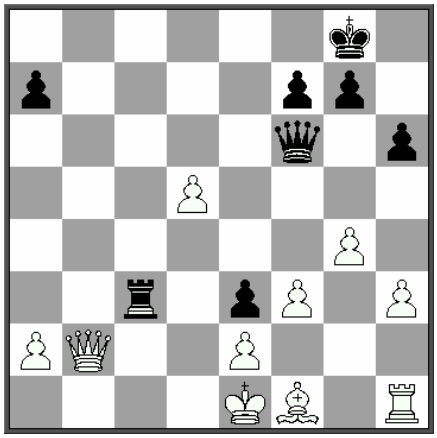

Hafızadaki kazanç konumu:
1. Kf8 #

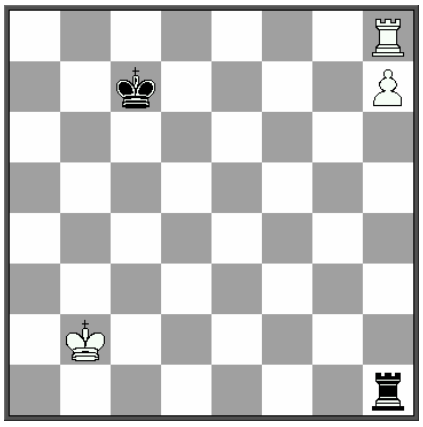
Tahtadaki konum:
Hafızadaki konumdan temel farkı şahın konumu ve f dikeyinin kapalı olması; çözüm tahtadaki konumu hafızadaki konum haline getirmek.

ALEKHİNE -RESHEVSKY
1.Kxb8+ Şxb8 2.Vxe5+!! 1–0 **2...fxe5 3.Kf8 #**

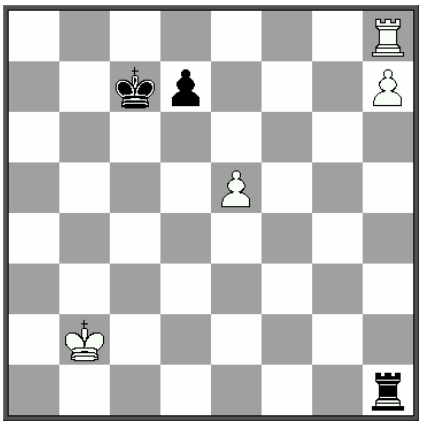

Hafızadaki aynı motif ile ilgili diğer bir kombinezon örneği:
BJELİN-LİPNİYSKY
1...Kb3 2.Vc1 [2.Vxb3 Va1+ 3.Vd1 Vc3+ 4.Vd2 Vxd2#] **2...Vc3+ 3.Şd1 Kb1 4.Vxb1 Vd2# 0–1**

Bağ kurma oyun sonu içinde çok önemlidir. Oyun sonu teorisinden bildiğimiz pek çok konum ile tahtadaki konum arasında kuracağımız bağ bize kazanç şansı verir.

Hafızadaki kazanç konumu:
1.Ka8 Kxh7 2. Ka7 1-0

Tahtadaki konum:
Hafızadaki konumdan farkı 7 yatayın piyon tarafından kapatılmış olması çözüm tahtadaki konumu hafızadaki konum haline getirmek. **1.e6 dxe6** [1...Şd6 2.exd7 Şxd7] **2.Ka8 Kxh7 3.Ka7+ Şd6 4.Kxh7**

Taktik konumları kazanca çevirebilmemiz için hafızamızda geniş bir bilgi birikimi ve bu bilgi ile tahtadaki konum arasında bağ kurma özelliğinin olması gerekir. Kombinezon alıştırmaları yapmak bunun için çok yararlıdır.

C-Varyantların hesaplanması:

Varyantları, olabildiğince sonuna kadar doğru ve hızlı analiz ederler. Analiz ile ilgili soruları net bir şekilde açıklarlar. Analizleri tahtada değil zihinlerinde başarıyla yaparlar. İyi bir hafızaya sahiptirler. Konumsal hafızanın gelişimi belirgindir.

Değişik devam yollarının analizini yapmak için, analitik düşünce yapısına, iyi bir muhakeme gücüne, oluşabilecek her bir konumu akılda tutacak iyi bir hafızaya ve tüm bunları oyun boyunca sürdürebilecek güçlü bir iradeye sahip olmak gerekir. Bu nedenlerden dolayı varyant hesaplamasının iyi yapılması bir yetenek işidir.

Daha ayrıntılı bilgi için bakınız SATRANÇTA HAFIZA (3. Analiz sonucunda zihinde oluşan konumların hafızamızda tutulmasının oyunumuza katkısı)

Yetenek seçiminde hangi yöntemler uygulanır?
Yetenek seçiminde temelde iki yöntem uygulanır. Bunlardan birincisi doğal seçim diğeri ise bilimsel seçim yöntemidir. Doğal seçim yönteminde kişi ya seçtiği spor dalına katılır yada başarılı olamadığı bir daldan başka bir spor dalına yönelip orada başarılı olur. Bilimsel seçim yönteminde ise bilimsel testlerle kişilerin kendileri için en uygun spor dalları belirlenir ve onlara yönlendirilir.
Yetenek seçiminde hangi ölçütler kullanılır?
Sporcu seçiminde ve gelişiminde, aşağıdaki ön şartların, her spor dalına özgü biçimde belirlenmesi ve belirlenen bulguların ışığında gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bunlar:

(**)Yeteneğin belirlenmesinde etkili olan faktörler şunlardır.

- **Antropometrik Ön Şartlar** : Sporcunun; boyu, kilosu, vücut yapısı,vücudunun ağırlık merkezi vb. özellikleri

- **Kondisyonel Ön Şartlar** : Sporcunun; genel ve özel dayanıklılığı,statik ve dinamik kuvveti, sürat, reaksiyon yeteneği, beceri ve hareketlilik gibi özellikleri.
- **Tekno-motorik özellikler** : Sporcunun; denge yeteneği, yer mesafe ve tempo hissi, topa yatkınlığı, ritmik ve akıcılık gibi özellikleri.
- **Öğrenim yeteneği** : Sporcunun algılama, gözlem ve analiz etme özellikleri
- **Performans için ön şartlar** :Sporcunun, yüklenmelere dayanabilme özelliği, antrenman isteği, başarıya ulaşma arzusu gibi özellikleri
- **Zihinsel (Kognitif) Yetenekler** : Dikkat, motorik akılcılık (oyun anlayışı), yaratıcılık, inisiyatif kullanabilme yeteneği, taktik yetenek gibi özellikler.
- **Sosyal Faktörler :** Liderlik, sorumluluk taşıma, takım anlayışı gibi özellikler
- **Psikolojik Ön Şartlar** : Sağlam psikolojik yapı, müsabakaya hazır olma, strese dayanabilme, zoru başarma isteği gibi özellikler.

Örneğin:

Pek çok spor dalında antropometrik özellikler ön plandadır. Halter sporu yapacak çocukların kemik yapısının kısa ve kalın olması tercih edilir. Basketbol için ise uzun kemik yapısı olanlar tercih nedenidir. Ritmik jimnastik için omuz ve kalça ölçüleri önemlidir.

Boyu kısa kemik yapısı kalın bir çocuğun babası bize gelip, çocuğu için hangi sporu yapmasının uygun olabileceğini sorarsa ona halter sporunu önerebiliriz. Bunu tersi olarak uzun boylu, bir çocuk için basketbol sporunu önerebiliriz. Çünkü halter ve pek çok spor dalında antropometrik özellikler söz konusudur ve bu özellikler dışardan bakıldığında belli olur.

Satranca ait özellikleri hemen görmek olası değildir. Çünkü satranç için önemli olan özellikler zihinsel ve kişilik özelliklerdir, ve bu özellikler ancak zaman içinde anlaşılır. Peki satranç sporunu kime önereceğiz. Satranç sporu için çocuklarda hangi özellikleri arayacağız.

Satranç zihinsel spor olması nedeniyle bu sporda zihinsel ve öğrenim yeteneği ile ilgili ön şartlar daha önemlidir. Satranca yetenekli olan çocukların başlangıçta anlama, öğrenme, kavrama gibi zihinsel özellikler önemlidir. Ardından hızlı ve doğru analiz yapabilmesi, sabırlı olması, gerilim altında bile doğru düşünebilmesi ve sezgilerin doğruluğu gibi kişilik özelliklere sahip olması onun satranca yeteneği olduğunun göstergeleridir.

Bazı çocuklar satrancı çok severler, çok çalışırlar. Sadece çalışma ile alınan yolun fazlalığı onların yetenekli olduklarını göstermez. Satranç öğretmenlerinin yanılgılarından biri de budur.

3-PSİKOLOJİK YATKINLIK

Bir kişinin satranç oyununu sevmesi, çalışması turnuvalarda oynayarak tecrübesini artırması o kişinin satranç konusunda ilerlemesini sağlar. Üstelik bu kişinin yeteneği de varsa bir yere gelmesi olasıdır. Ama daha üstün bir başarıya ulaşabilmesi için başlangıçta fazla önemi olmayan, ancak ustalık merdivenlerine tırmandıkça önemi anlaşılan bir özelliğe daha ihtiyaç vardır. Bu özellik psikolojik yatkınlıktır. Eğer kişinin psikolojik yapısı, üst düzey bir başarıya uygun değilse bu oyuncu zirveye uzanan yolun bir yerinde takılıp kalır.

Satranç psikolojik olarak; hızlı düşünüp, çabuk hareket edebilen, dış uyaranlardan etkilenmeyen ama en önemlisi de gerilim altında bile paniğe kapılmayıp doğru hamleleri bulup oynayabilen, kararlı ve kendine güvenen oyuncular ister. Bu özelliklere sahip çocuklar bu spora daha yatkındır. Öğrenci seçiminde bu tercih önemlidir. Psikolojik yapının başarıyı bu kadar belirlediği başka bir spor dalı daha yoktur. Bunun böyle olması da doğaldır. Çünkü psikolojik yapıdaki sorun, özellikle ve öncelikle beyinsel aktiviteyi olumsuz etkiler. Beyinsel aktivitenin zirve sporu olan satrançta, oyuncunun psikolojik sorunlardan etkilenmemesi mümkün değildir.

Satranç psikolojisini üç cümlede özetlemek mümkündür.

1-Satrançta psikolojinin başarıdaki önemini bilin.

2-Oyuncuların psikolojilerini olabildiğince satranca uygun hale getirin.

3-Üst düzey başarı beklentisi varsa oyuncu seçiminde psikolojik olarak satranca uygun olanları tercih edin.

Dr. Olgun Kulaç

(*) Dr Robert Howard; Preliminary Results of FIDE Chess Survey; Chase Base News

(**)Prof. Dr. Yaşar SEVİM; Sporda Yetenek Seçimi ve İlkeleri